

DOI: 10.31891/2308-4081/2023-13(2)-11

Аспірант **ЮРІЙ МУЗИКА**,
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського, Україна
E-mail: muzykaukr@gmail.com
ORCID ID: 0009-0000-1040-0014

ОРГАНІЗАЦІЯ НАВЧАННЯ В ПОЗАШКІЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ: ЗАРУБІЖНІ ТА УКРАЇНСЬКІ ПРАКТИКИ

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена розкриттю особливостей організації освітнього процесу у закладах позашкільної освіти в українському та зарубіжному досвіді. З'ясовано, що ефективність організації навчання в позашкільних закладах освіти забезпечується обґрунтованими теоретичними, методичними та практичними засадами. Головною місією позашкільної освіти є розвиток творчої навчально-пізнавальної діяльності, спрямованої на передачу, засвоєння, поглиблення відповідних знань, умінь та навичок, творчих здібностей, ціннісних орієнтацій дітей та учнівської молоді.

Встановлено, що система позашкільної освіти у більшості європейських країн презентована різноманітними клубами за інтересами, гуртками різних напрямів, дитячими та молодіжними громадськими організаціями, центрами дозвілля учнівської молоді, спілками за видами спорту тощо. Найбільшу популярність мають гуртки художньої творчості: хореографії, музичного мистецтва, фольклору, декоративно-прикладного мистецтва.

Наведено статистичні дані щодо активності та залучення дітей та учнівської молоді до позашкільної освіти в країнах ЄС. Презентовано декілька моделей позашкільної освіти в країнах ЄС. З'ясовано особливості атлантичної моделі (США, Канада) позашкільної освіти, метою якої є створення сприятливого середовища для розвитку творчих здібностей учнів, їхньої впевненості та саморефлексії. Наголошено, що стратегічною метою розвитку позашкільної освіти в Україні є підвищення якості і доступності позашкільної освіти, розширення функцій закладу позашкільної освіти в адміністративно-територіальній одиниці як центру освітньої, соціокультурної та громадянської діяльності з урахуванням навчання впродовж життя.

Зроблено висновок, що, незважаючи на різні назви, форми, напрями, структуру позашкільної освіти, зокрема художньо-хореографічної, національні системи організації позашкільної освіти у зарубіжному досвіді мають багато подібного. Вони споріднені за цілями, завданнями, метою, актуальністю мистецьких заходів тощо. Перспективи подальших напрямів досліджень пов'язані з виявленням особливостей використання інтегративного підходу до організації занять з народної хореографії в позашкільних закладах освіти.

Ключові слова: *позашкільна освіта, організація навчання, клуби за інтересами, учнівська молодь, зарубіжний досвід, українська практика, художньо-хореографічна освіта, заклади позашкільної освіти.*

**OPERATING AND SUSTAINING AFTER SCHOOL PROGRAMS:
FOREIGN AND UKRAINIAN EXPERIENCE**

ABSTRACT

The article discloses Ukrainian and foreign experience of operating and sustaining after-school programs, their peculiarities and organization of after school education there. It is found that the effectiveness of after-school programs is ensured by well-founded theoretical, methodical, and practical principles. The main mission of such programs is the development of creative educational and cognitive activities aimed at the transfer, assimilation, deepening of relevant knowledge, abilities and skills, creative abilities, value orientations of children and school youth.

It is established that the system of after school education in most European countries is represented by various interest clubs, societies, associations, children's and youth public organizations, leisure centers for students and youth, sports associations, etc. The most popular are societies of artistic creativity: choreography, musical art, folklore, decorative and applied art.

Statistical data on participation and involvement of children and school youth in after school programs in the EU countries are given. Several models of after school education in EU are presented. The peculiarities of the Atlantic model (USA, Canada) of after school education, the purpose of which is to create a favorable environment for the development of students' creative abilities, their self-confidence and self-reflection, are clarified. It is emphasized that the strategic goal of the development of after school education in Ukraine is to increase the quality and accessibility of extracurricular activities, expand the functions of after-school programs in administrative-territorial units as centers of educational, sociocultural and civic activities, taking into account lifelong learning.

It is concluded that, despite different names, forms, types, and structure of after school education, in particular artistic and choreographic ones, national and foreign systems of organizing after-school activities have a lot in common. They are similar in terms of goals, tasks, missions, relevance of artistic events, etc. Prospects for further research are related to outlining the peculiarities of using an integrative approach to the organization of folk choreography classes in after-school programs.

Keywords: *after school education, organization of education, after school activities, interest clubs, student youth, foreign experience, Ukrainian practice, artistic and choreographic education, after-school programs.*

ВСТУП

Ключовою метою молодіжної політики країн Європейського союзу визначено надання дітям і підліткам широкого вибору якісних культурно-освітніх послуг у вільний час. Система позашкільної освіти у більшості європейських країн презентована різноманітними клубами за інтересами, гуртками різних напрямів, дитячими та молодіжними громадськими організаціями, центрами дозвілля учнівської молоді, спілками за видами спорту тощо. Найбільшу популярність мають гуртки художньої творчості: хореографія, музичне мистецтво, фольклор, декоративно-прикладне мистецтво. Позашкільна освіта зазвичай є добровільною, короткотривалою, доповнює формальну освіту. Такі країни, як Польща, Болгарія, Словаччина, Латвія, Литва, Естонія та інші мають спільні підходи до організації навчання дітей та підлітків у позашкільних закладах. Це пояснюється історичними та культурно-

освітніми традиціями цих країн. Водночас основна увага сконцентрована на розвитку інтересів особистості учня, організації позашкільного дозвілля, що приводить до формування людського капіталу та сприяє сталому розвитку суспільства загалом.

Метою Стратегії розвитку позашкільної освіти в Україні є підвищення якості і доступності позашкільної освіти, розширення функцій закладу позашкільної освіти в адміністративно-територіальній одиниці як центру освітньої, соціокультурної та громадянської діяльності з урахуванням навчання впродовж життя (Биковська, 2018). Закон України «Про позашкільну освіту» (2000) відповідно до Конституції України визначає державну політику у сфері позашкільної освіти, її правові, соціально-економічні, а також організаційні, освітні та виховні засади. Система позашкільної освіти України як освітня підсистема охоплює державні, комунальні, приватні заклади позашкільної освіти, інші центри позашкільної освіти, гуртки, секції, клуби, культурно-освітні, спортивно-оздоровчі, науково-пошукові об'єднання на базі закладів загальної середньої освіти, фонди тощо (Закон «Про позашкільну освіту», 2000). Система позашкільної освіти в Україні реалізується на трьох рівнях: державному, регіональному та місцевому (рис. 1).

Рис. 1. Система позашкільної освіти в Україні на місцевому рівні (Биковська, 2018)

Кожна держава відповідно до державної освітньої політики та культурно-мовних особливостей використовує свої освітньо-лінгвістичні маркери («after-school education», – укр. «позашкільна освіта»; «after-school program» – укр. «позашкільна програма»; «out-of-school time/service» – укр. освіта поза школою, освіта поза шкільним часом) щодо назв форм організації позашкільного навчання дітей та молоді.

Організація освітнього процесу у закладах позашкільної освіти передбачає навчально-пізнавальну діяльність, спрямовану на передачу, засвоєння, поглиблення

відповідних знань, умінь та навичок, розвиток творчих здібностей, ціннісних орієнтацій дітей та учнівської молоді. Ефективність організації навчання в позашкільних закладах освіти забезпечується обґрунтованими теоретичними, методичними та практичними засадами.

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Мета дослідження полягає у виявленні спільних підходів до організації навчання художньо-хореографічного мистецтва учнівської молоді в позашкільних закладах освіти в зарубіжному та українському досвіді.

ТЕОРЕТИЧНА ОСНОВА ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У ході дослідження здійснено теоретичний аналіз праць зарубіжних та українських науковців, які займаються вивченням різних аспектів розвитку позашкільної освіти. Результати аналізу джерельної бази свідчать, що науковці О. Биковська, М. Боогаард (M. Boogaard), С. Вілсон (C. Wilson), Ф. Гамульчак (F. Gamulczak), О. Гуессоус (O. Guessous), К. Денек (K. Denek), Н. Жозеф (N. Joseph), К. Зозуля, Б. Кересь (B. Kieres), К. Коллінс (K. Collins), Г. Купермінс (G. Kuerminc), Г. Мушинський (H. Muszynski), Т. Повалій, Н. Савченко, С. Сеїтз (S. Seitz), В. Староста, В. Стрижалківська, Р. Фуккінк (R. Fukkink) та інші студіюють такі актуальні питання: роль і місце позашкільної освіти в реформуванні системи освіти; створення умов для творчого, інтелектуального, фізичного, духовного розвитку дітей та учнівської молоді у вільний від навчання час; впровадження інноваційних форм і методів організації навчання художньо-хореографічного мистецтва; розвиток педагогічної майстерності викладачів для організації навчання в позашкільних закладах освіти тощо.

Для досягнення поставленої мети використано комплекс загальнонаукових методів дослідження, серед яких аналіз, синтез, узагальнення й систематизація, порівняння, інтерпретація.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Згідно з даними, у багатьох країнах ЄС частка дітей та учнівської молоді, які користуються послугами позашкільної освіти, суттєво відрізняється. У середньому, в європейських країнах 31 % дітей віком від 6 до 11 років залучені до програм позашкільного навчання. Цей показник приблизно коливається від 5–7 % в Угорщині, Італії та Іспанії; до 60 % або більше в Данії, Словенії та Швеції. Рівень участі найвищий у північних європейських країнах (Данії, Швеції, Ісландії, Норвегії, Нідерландах), деяких південноєвропейських країнах (особливо Греції та Португалії), центральноєвропейських країнах (Австрії, Чехії, Словенії, Бельгії та Люксембурзі) (Plantenga & Remery, 2013).

Попит на послуги позашкільної освіти, як правило, найвищий серед дітей молодшого шкільного віку від 6 до 8 років. У Данії, Словенії та Швеції понад 75 % дітей цієї вікової групи залучені до центрів позашкільної освіти. Водночас в інших країнах (Чеській Республіці, Ісландії, Люксембурзі, Норвегії, Португалії та Словенії) значно зростає частка дітей віком 9–11 років (59 %). Дані, представлені на рис. 2, відображають частку дітей, які користуються послугами позашкільних закладів освіти щонайменше одну годину на тиждень до / або після уроків, і не охоплюють дітей, які користуються послугами центрів лише під час шкільних канікул.

Активність та залучення дітей та учнівської молоді до послуг центрів позашкільної освіти суттєво залежить від соціально-економічних чинників (рівня доходу на душу населення).

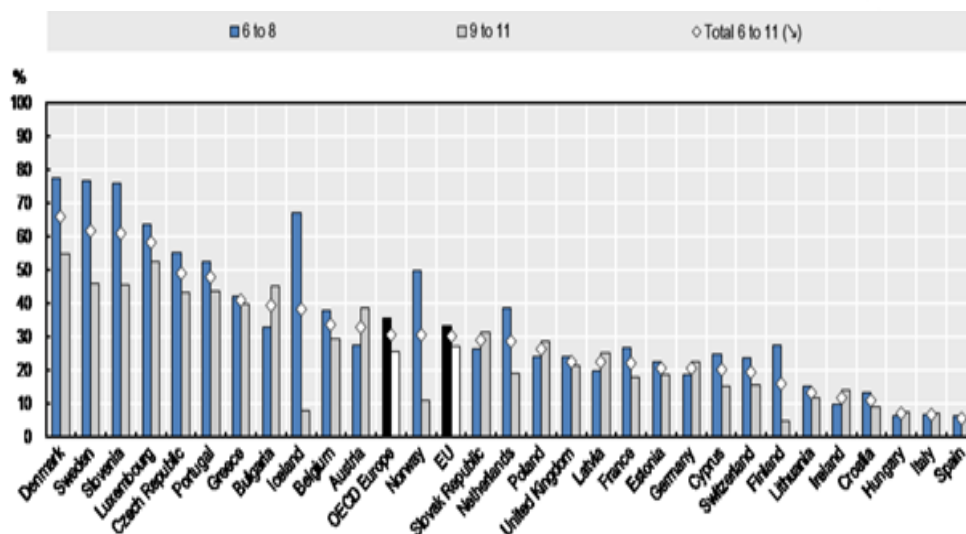

Рис. 2. Активність дітей та учнівської молоді в позашкільній освіті в країнах ЄС (Education and training, 2023).

Заслужують на увагу результати досліджень голландських науковців щодо забезпечення якості надання позашкільної освіти на прикладі Нідерландів. У дослідженні проведено діагностику якості надання позашкільних послуг за відповідними критеріями (Fukking & Voogaard, 2020). В експерименті брали участь 375 учнів та 186 педагогічних працівників. За результатами опитування якості була переважно задовільною або хорошою щодо емоційної підтримки з боку персоналу, внутрішнього та зовнішнього простору та організації, але були також недоліки щодо стимулювання розвитку у дітей творчих здібностей. Опитування різних зацікавлених сторін (стейкхолдерів) за допомогою анкетування дозволило виявити деякі спільні погляди на цілі та якість позашкільної освіти. Різні респонденти (експерти, батьки, учні та педагогічний персонал) погодилися з тим, що післяшкільна освіта має бути зосереджена головним чином на відпочинку та релаксації, що становлять важливе підґрунтя для цілісного соціального, фізичного та творчого розвитку дітей. Кожна група респондентів вважала, що акцент на цілеспрямованій стимуляції когнітивного розвитку та шкільного навчання є менш доречним для позашкільного закладу. На думку респондентів, позашкільні програми повинні пропонувати дітям широкий спектр занять, включаючи спорт і творчість. В ідеалі це означає, що позашкільний заклад повинен мати широкий вибір навчальних програм, простір для ігрових і спортивних видів діяльності тощо. Також респонденти наголошували на ролі педагогічних працівників, які повинні швидко реагувати на потреби дітей, поважати та стимулювати їхню творчу автономію. Крім того, педагоги повинні вміти організувати навчання, яке може бути складним, і, відповідно, пропонувати кілька паралельних заходів на вибір для дітей різного віку, щоб стимулювати їхній розвиток з урахуванням різних інтересів, походження і потреб. Педагогічний персонал має бути компетентним у забезпеченні взаємодії в дитячому колективі та підтримці соціального розвитку дітей.

Зазначимо, що програми позашкільної освіти чітко розроблені для стимулювання розвитку дітей і часто характеризуються структурованим змістом. Водночас існує декілька моделей організації позашкільної освіти в Нідерландах відповідно до цілей освіти: базова програма з відпочинком після школи та розвагами з друзями (тип 1); гібридна програма з фокусом на релаксації та розвитку талантів (тип 2); гібридна програма з фокусом на релаксації та академічному навчанні (тип 3); програма додаткового навчання, яка розрахована на відповідну вікову категорію учнів з широким спектром послуг (вимагає міждисциплінарної команди з комплементарними компетентностями). Соціально-творчий розвиток дітей та учнівської молоді вважається наріжним каменем голландської позашкільної освіти. Досягнення цілей академічного розвитку або інших пізнавальних цілей розвитку дітей також може бути актуальним для позашкільної освіти, але навчальна підтримка з боку персоналу не повинна бути методичною. Зацікавлені сторони також підкреслили важливість різноманітних структурних характеристик якості та показників якості цього процесу, включаючи взаємодію високого рівня між персоналом і дітьми (Kuperminc et al., 2019).

Школа Атлантичного балету в Канаді пропонує позашкільну програму виконавського мистецтва для учнівської молоді, яку викладають професійні педагоги та артисти. Школа має ліцензію Департаменту освіти та розвитку дітей раннього віку, дотримується структурованої навчальної програми з танців, співу, акторської майстерності та музичного театру. Метою навчання в школі є створення сприятливого середовища для розвитку творчих здібностей учнів, їхньої впевненості у собі та саморефлексії. Школа щодня збагачує життя вихованців музикою, танцями та творчим самовираженням, сприяючи фізичній активності, покращенню здоров'я, координації тіла та самодисципліни, а також підвищуючи культурну обізнаність. Щоденні заняття з балету/танців, музики, співу, драми, а також різні мистецькі заходи, спрямовані на розвиток умінь театральної постановки, створення композицій за допомогою музики та рухів, створення художніх образів, персонажів, вивчення історії танцю та музичного твору, виготовлення костюмів тощо. Програма орієнтована на навчання професійного рівня з танцю, музичного театру, сценічного мистецтва та лідерства в мистецтві. Кульмінацією є можливість брати участь у поставлених ними повнометражних музичних театральних/танцювальних виставах на сцені. Вихованці мають можливість щороку виступати у виставах на сцені, які вони самі ж ставлять. Зміст програми розроблено з акцентом на мистецькі відкриття та особистісний розвиток учня.

Школа Атлантичного балету зосереджена на забезпеченні учнівської молоді творчими програмами і можливостями наставництва з професійними артистами та педагогами, що покращує їхні знання, розуміння та досвід усіх аспектів виконавського мистецтва, одночасно розвиваючи їхні творчі здібності та хореографічні навички (School of Atlantic Ballet, 2023).

Позашкільна освіта в США еволюціонувала з «безпечного притулку для дітей на замку» у XX столітті до амбітних позашкільних програм, спрямованих на сприяння гармонійному, всебічному розвитку дітей та учнівської молоді (від 5 до 18 років). Позашкільна освіта розширила свою місію і вийшла за межі «просто безпечного місця» – особливо в небезпечних районах – до сприяння гармонійному творчому розвитку молоді, роблячи акцент на громадянській позиції; розвитку лідерських якостей, характеру, інтелекту; культурному та мистецькому розвитку; здоровому способі життя. Особливо популярні програми з наукових технологій,

інженерії та математики (STEM), візуального та виконавського мистецтва. Існує три моделі програм позашкільної освіти в США: шкільна модель (програма підпорядковується місцевим шкільним округам); позашкільна модель (використовує шкільні приміщення або громадські парки для організації навчання); інтегрована модель (програма заснована на засадах партнерства громади і школи) (Durlak et al., 2010).

Незважаючи на різні назви, форми, типи, структуру позашкільної освіти, зокрема художньо-хореографічної, національні системи організації позашкільної освіти за зарубіжним досвідом мають багато подібного. Вони схожі за цілями, завданнями, місіями, актуальністю мистецьких заходів тощо. В Україні державне регулювання позашкільної освіти потребує системного реформування для збереження її потенціалу та актуалітетів.

Вагомий вітчизняний доробок сучасної мистецької педагогіки, а також педагогіки шкільної й позашкільної освіти (Биковська, 2018; Благова, 2013; Савченко, 2019) підкреслює особливе значення позашкільної освіти у саморозвитку особистості, а відтак й у прогресивному розвитку суспільства. Заслуговує на увагу діяльність Вінницького міського Центру художньо-хореографічної освіти дітей та юнацтва «Барвінок». За роки існування Центр став осередком народної культури та центром виховання підростаючого покоління засобами українського національного мистецтва. У більш ніж 70 гуртках та класах Центру навчається більше 1500 дітей віком від 5 до 17 років. У зведених репетиціях концертного складу ансамблю беруть участь одночасно більше 150 дітей різного віку. В один колектив їх об'єднує спільна творча робота. На базі Центру «Барвінок» працюють Народні художні колективи – ансамбль танцю «Барвінок», фольклорна група ансамблю «Барвінок» та студія художньої вишивки «Барвінкові візерунки». Учасниками всіх творчих колективів Центру – ансамблю танцю «Барвінок», фольклорної групи, гуртків сольного співу та студії художньої вишивки – є одні й ті самі діти (Вінницький міський центр художньо-хореографічної освіти дітей та юнацтва «Барвінок», 2024). Інтеграція різних видів мистецтва у навчальному процесі позашкільної освіти – це пріоритетний напрям художньо-естетичного виховання особистості та її професійної орієнтації, збагачення її духовно-емоційної сфери, ознайомлення з різними видами творчої діяльності.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК

Отже, розвиток позашкільної освіти, підтримка діяльності закладів позашкільної освіти є важливим державним пріоритетом, національною і суспільною метою в Україні і розвинутих державах Європи і світу. Система позашкільної освіти України має спільні риси (організаційні, змістові та процесуальні) з європейською практикою, проте не можна вважати її аналогом в силу культурно-історичних традицій та державницьких освітніх імперативів. Вагомий досвід європейських країн з організації навчання художньо-хореографічного мистецтва дітей та учнівської молоді в позашкільних закладах освіти заслуговує на окреме вивчення та реалізацію раціональних ідей в практичному освітньо-мистецькому просторі України.

Перспективи подальших напрямів досліджень пов'язані з виявленням особливостей використання інтегративного підходу до організації занять з народної хореографії в позашкільних закладах освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Биковська, О. В. (2018). *Стратегія розвитку позашкільної освіти*. К.: ІВЦ АЛКОН, 96 с.

2. Благова, Т. (2013). Дитяче хореографічне аматорство у розвитку художньої самодіяльності в Україні. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 7 (33), 213–223.
3. Вінницький міський центр художньо-хореографічної освіти дітей та юнацтва «Барвінок» (2024). Режим доступу <https://barvinok.edu.vn.ua/>
4. Закон України «Про позашкільну освіту» (2000). Режим доступу https://urst.com.ua/act/pro_pozashkilnu_osvitu.
5. Савченко, Н. С. (2019). Початок створення системи позашкільної освіти в Україні (XIX ст. – початок XX ст.). *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*, (185), 51–58. Режим доступу <https://doi.org/10.36550/2415-7988-2019-1-185-51-58>.
6. Стрижалківська, В. В. (2012). *Підтримка обдарованих дітей у неформальній освіті Чеської республіки: аналіз діяльності громадських організацій*. Режим доступу https://irbis-nbuv.gov.ua/.../cgiirbis_64.exe?
7. Durlak, A., Mahoney, J., Bohnert, A., & Parente, M. (2010). Developing and improving after-school programs to enhance youth's personal growth and adjustment. *American Journal of Community Psychology*, 45 (3–4), 285–293.
8. Education and training (2023) *Information on data*. Retrieved from <https://ec.europa.eu/eurostat/web/education-and-training/information-data#Participation%20in%20education%20and%20training>
9. Fukkink, R. & Boogaard, M. (2020). Pedagogical quality of after-school care: Relaxation and/or enrichment? *Children and Youth Services Review, Elsevier*, vol. 112. Retrieved from <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0190740919312009>
10. Kuperminc, G., Seitz, S., Joseph, H., Khatib, N., Wilson, C., Collins, K., & Guessous, O. (2019). Enhancing program quality in a national sample of after-school settings: the role of youth-staff interactions and staff organizational functioning. *American Journal Community Psychology*, 63, 391–404.
11. Participation rates in centre-based out-of-school-hours services. For all countries, EU SILC (2022). Retrieved from <https://www.insee.fr/en/metadonnees/source/serie/s1220>.
12. Plantenga, J. & Remery, C. (2013) *Childcare services for school age children*. Publications Office of the European Union: Luxembourg.
13. School of Atlantic Ballet (2023) *After-School Program*. Retrieved from <https://www.schoolofatlanticballet.com/overview>.